

NEKA NOVA PITANJA U VEZI S ORDINATIO IMPERII IZ 817. GODINE

TEREZA GANZA-ARAS

Novija istraživanja o ovom problemu razlikuju se od starijih u prvom redu u značenju vladavine Ludovika Pobožnog i njegove *ordinatio imperii*. Dok je starija historiografija gledala u vladanju Karla Velikog vrhunac karolinške moći i ostvarenje jedinstva carstva i održanja mira, a u vladanju Ludovika Pobožnog propast toga, noviji istraživači ističu da je upravo vladanje Ludovika do 824. godine vrhunac karolinške epohe, a *ordinatio imperii* ostvarenje, iako samo teoretsko, nastojanja oko jedinstva carstva i očuvanja mira, starih već barem pola stoljeća, koja su sada od čiste želje prešla u koncepciju vladanja. Najviše ide u smjeru jednog takvog shvaćanja Schiefferov rad. On misli da ništa ne govori za to da svakidašnjica franačke uprave ne bi poznavala bolje stanje nego u Ludovikovo vrijeme. Vladavina Ludovika Pobožnog u svojoj cjelini manje se nadovezivala na način vladanja Karla Velikog; ona je bila više vezana za duh i cilj Karlove vladavine: očuvati zaokruženu državnu tvorevinu i nasljedstvo.¹ S tog stanovišta označava Schieffer godinu 817. kao apsolutni vrhunac franačke povijesti.²

Divisio regni iz 806. Karla Velikog³ pokušaj je da se sačuva jedinstvo carstva, ali samo u odnosu na van, dok je prema unutra taj akt određivao tri jednakovažeća dijela, te je tako omogućavao jedinstvo u mnoštvu.⁴ Time se u pogledu nasljedstva još ostalo u okviru germanske tradicije.⁵ *Ordinatio imperii* označava raskid s

---

¹ Theodor Schieffer, »Die Krise des karolingischen Imperiums«. *Festschrift G. Kallen — Aus Mittelalter und Neuzeit*, Bonn (1957), str. 3.

² *Ibid.*, str. 8.

³ Walter Schlesinger, »Kaisertum und Reichsteilung; zur *Divisio regnum 806*«. *Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte*, Bd. I (1963), str. 193—232.

⁴ Walter Schlesinger, »Karolingische Königswahlen«. *Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte*, Bd. I (1963), str. 98.

⁵ Walter Schlesinger, »Herrschaft und Gefolgschaft in der germanisch-deutschen Verfassungsgeschichte«. *Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte*, Bg. I (1963).

tom tradicijom, iako ne posve, jer se još radi o dijeljenju nasljedstva, ali je tretman pojedinog nasljednog dijela bitno drukčiji. Dioba carstva, koja je još važila kod *divisio* iz 806. neće biti više određivana principom jednakopravne vladavine svih sinova, nego principom vlasti jednog od njih. Predviđen je samo jedan vladar — Lotar. Dijelovi carstva nisu više *regna*, nego *loca*, *confinia*, *partes*, *potestates*. Mlađa Lotarova braća nisu *reges*, nego naprosto ljudi *qui regis nomine censentur*, caru Lotaru podređeni. Princip tradicionalnog nasljednog prava biva potisnut. Lotar je nazvan *consors et successor imperii*, dok su 806. Karlovi sinovi bili *consortes* i *heredes*. Sada se dakle pravi razlika između nasljedstva i baštine.⁶

Tako dolazimo do novog pitanja. Shvaćanje o vladarskom posjedu zemlje i moći mijenja se iz temelja. Ova promjena može se slijediti još od Pipina, a na Pariškoj sinodi od 829. već se izričito govori o tome da ni jednom kralju ne pripada njegovo kraljevstvo od njegovih predaka, nego mu je darovano od boga. Ove misli bile su i 817. djelotvorne.⁷ Prije je franački kralj gledan kao vladar franačkog naroda, a ne kao oličenje jedne institucije, odnosno kao službenik institucije vlasti. Bio je jednostavno kralj Franaka, postavljen na taj položaj voljom franačkog plemstva. Karlman i Karlo Veliki su kraljevi *dei gratia*. Oni su zahvaljujući božjoj milosti vladari svog kraljevstva. Crkva je zastupala stav prema kojem je kraljevanje bilo od boga dodijeljen nalog, dužnost, vlast vladanja. To shvaćanje dolazi naročito jako i jasno do izražaja nakon Karlova krunjenja za cara. Govori se o imperiumu kao o jednom uredu. Car vlada rimskim imperijem, ali on ga ne posjeduje, on ne vlada nad rimskim narodom nego je njegov vođa, on upravlja jednom institucijom, odijeljenom od njegove osobe.⁸ Položaj vladara u pravnom pogledu je dakle izmijenjen. On ima jednu od boga danu funkciju, jedan *ministerium* i treba da ga prenese na svoje nasljednike kao ministerium. Za vođenje tog ureda on je odgovoran bogu. To za franačku državu novo shvaćanje vodi zapravo pravolinijski od Sv. Pisma preko djela Sv. Augustina (*De civitate dei*) i Izidora Seviljskog do spisa Pseudo-Cypriana (*De abusivis seculi*, naročito čl. 9) do Jonasa Orleanskog (*Opusculum de institutione regia*), Smaragda i Hinkmara od Reimsa (*De regis persona et regis ministerio*).⁹

⁶ Walter Schlesinger, »Karolingische Königswahlen«. *Beiträge*, str. 99.

⁷ *Ibid.*

⁸ Theodor Mayer, »Staatsauffassung in der Karolingerzeit«. *Historische Zeitschrift*, 173 (1952), str. 467—470.

⁹ *Ibid.*, str. 474.

Ovo je također našlo izraza u tituliranju. Dok je Karlo pored svojeg naslova *imperator Romanorum* imao još i naslov *kralj Franačka* i *Langobarda*,¹⁰ dotle je Ludovik Pobožni isпустиo posljednju titulu i nazivao se *divina prudentia imperator Augustus*,¹¹ a narod mu je *sanctus populus dei*.¹² Za Ludovika je njegova titula neosporno opravdanje *unitas regni*,¹³ što je on htio provesti i sa *ordinatio imperii*.

Novi franački univerzalizam nije izrastao neposredno iz rimske ideje carstva, nego je bio izveden iz ideje o jedinstvu crkve (*καθολική*). *Imperium christianum* Karla Velikog nije nosilo univerzalnost u samom sebi, nego ju je preuzelo od crkve (*ecclesia*). To se može zaključiti iz franačke historiografije toga doba, koja nije vidjela u karolinškom imperiju nastavak *Imperiuma Romanum*.¹⁴ Za franačko mišljenje toga vremena *imperator* je pokrovitelj univerzalnog kršćanskog svijeta, ali mu ovo dostojanstvo pripada na temelju franačkog kraljevstva, iz političke činjenice što upravo franački kralj vlada nad gotovo čitavim zapadnim svijetom i njegove univerzalističke pretenzije su u ravnoteži s njegovom faktičkom političkom vlašću. Franačko-kršćanski univerzalizam nema dakle mnogo zajedničkog s pojmom o velikom rimskom carstvu. U tome leži korijen spora između pape i franačkih vladara. Papino tumačenje postojanja rimskog carstva na Zapadu bilo je upereno protiv Bizanta i predstavljalo je pretenziju na cjelokupni teritorij nekadašnjeg rimskog imperija. Jedino što je zajedničko i franačkom i papinom objašnjenju potrebe jedinstva carstva jest religiozno tumačenje jedinstva carstva i zahtjev za jedinstvom vodstva.¹⁵ Kao svrha i motiv navodi se jedinstvo vjere i crkve, što počiva na učenju o jednom ocu svijetu (jedan, bog, jedna crkva, jedna vjera, jedno krštenje). Politički mogla se ideja jedinstva realizirati samo u carstvu.¹⁶ Franačko carstvo utjelovilo je stvarno univerzalnost u okviru zapadnog svijeta.¹⁷

Kad se gornje ima na umu, nije nikakvo čudo što su se upravo u krugu crkvenih dostojanstvenika našli glavni branioci i donosioci

¹⁰ Helmut Beumann, »Nomen imperatoris. Studien zur Kaiseridee Karls des Grossen«. *Historische Zeitschrift* 185 (1958), str. 515—549.

¹¹ Josef Semmler, »Reichsidee und kirchsidee und kirchliche Gesetzgebung«. *Zeitschrift für die Kirchengeschichte*, Bd. 71 (1960), str. 40.

¹² Roland Haulhaber, *Die Reichseinheitsgedanken in der Literatur der Karolingerzeit bis zum Vertrag von Verdun*. Berlin, 1931, str. 43.

¹³ Semmler, *n. dj.* str. 40.

¹⁴ Eugen Ewig, »Zum christlichen Königsgedanken«. *Vorträge und Forschungen*, Bd. III (Das Kaisertum...), 1956, str. 69.

¹⁵ R. Faulhaber, *n. dj.* str. 18.

¹⁶ J. Semmler, *n. dj.*

¹⁷ Helmut Beumann, »Romkaiser und fränkisches Reichsvolk«. *Festschrift E. E. Stengel*, 1952.

ordinatio imperii. Međutim, dok to na prvi pogled može stvarati dojam nadređenosti crkve nad državom, novija istraživanja tvrde suprotno. Schieffer kaže: »Ako pogled ne leti uvijek kurijalnim teoretičarima visokog srednjeg vijeka, nego ostaje kod vremena vladavine Ludovika Pobožnog, tada izgleda ova kriva interpretacija u starijoj literaturi teško shvatljiva. Upravo sada su mnogo više počele izmicati uzde duhovnim savjetnicima na dvoru i konačno franačka povijest pod Ludovikom nije određena vladavinom »crkve« nad »državom«, nego obratno kroz neuspjeh crkvenih ljudi, koji se upravo nisu mogli probiti.«¹⁸ Posljednje se odnosi na neuspjeh *ordinatio*. U nadređenosti crkve nad »državom« ne može se govoriti iz još jednog razloga. Problem međusobnog odnosa duhovne i svjetovne moći, odnosno njihova zajedništva postavljen je za srednji vijek tek u godinama vladanja Ludovika Pobožnog. U masivnom državno-crkvenom ustrojstvu carstva Karla Velikog bila su težišta tako neravnomjerno, iako jednoznačno raspodijeljena, da ozbiljan problem dviju moći uopće nije postojao. Karlo Veliki se nazivao »otac crkve«, ali u tome jedva da leži stanovito razlikovanje između crkve i svjetovnih poslova države. Međusobno prožimanje duhovne i svjetovne sfere, sinergizam *regnuma* i *sacerdotiuma* biva intenzivniji, obadvije moći stapaju se. Time ujedno postaje pitanje razgraničenja ozbiljno akutno — do tada to nije bilo.

Taj problem srašćen je s promjenom u shvaćanju uloge i dužnosti vladara i svrhe carstva. *Ordinatio* izričito naglašava da je vladar zaštitnik crkve, ali postoji obratna situacija: vladanje se promatra kao božji zadatak i ono podliježe ocjenjivanju pozvanih reprezentanata crkve.¹⁹ Zbog toga nešto kasnije dolazi do jedne nove pojave. Kad uzmanjka zaštita vladara, crkveni ljudi traže potporu kod pape. Prema shvaćanju jedne *civitas dei*, papa je njihova druga zemaljska glava.²⁰

Svijest o visokom dostojanstvu svećenika i uzvišenom značenju crkve i briga da se putem obrazovanja nižeg klera stvori što je moguće šira baza za »božju državu« vodila je crkvene glavare prema nastojanjima za emancipacijom od svjetovne gospode.²¹ To je međutim pogađalo neobrazovano niže svećenstvo, koje je živjelo ovisno od svjetovnih velikaša. Nastojanja za emancipacijom protezala su se u prvom redu na zadužbinske crkve, crkvena dobra, izbor biskupa i kulminirala su u zahtjevu za moralnom nadređenošću crkvenih ljudi nad svjetovnom vlašću.²²

¹⁸ Schieffer, *n. dj.* str. 11.

¹⁹ *Ibid.*, str. 6.

²⁰ Faulhaber, *n. dj.* str. 34.

²¹ Gerhard Kallen, *Der Säkularisationesgedanke in seiner Auswirkung auf die Entwicklung der mittelalterlichen Kirchenverfassung*. Köln, 1965.

²² R. Haulhaber, *n. dj.* str. 43.

U to vrijeme jače su težnje crkve za njenim unutrašnjim jedinstvom. U tom smislu provodi se reforma samostana, koja se ipak nije ograničila samo na samostane. O tome se raspravljalo na istoj sinodi na kojoj je donesen *ordinatio imperii*. Savjetnici kod donošenja *ordinatio* prema Schlesingu su upravo duhovna lica. On ukazuje na to da se samo u Ludovikovoj odluci o donošenju *ordinatio* mogla onda tumačiti volja božja, dok su kasnije Ludovikove odluke, koje su stavljale u pitanje rješenje od 817. bile shvaćene kao suprotne volji božjoj. Dioba carstva nije se više gledala, kao u vrijeme Karla Velikog, izrazom volje božje, nego naprotiv dioba se smatrala kao *divisio humana*, koja je dapače djelovala kao *scandalum in sancta ecclesia*, *ofensio* boga. Jedna, za Karla Velikog racionalno shvaćena *unitas imperii* pojavljuje se sada i kao etička vrijednost. Neki pojmovi koji potječu iz crkvenog misaonog svijeta i koji nose također etički vrijednostni akcent, dolaze do izražaja: *communis utilitas*, *salus omnium*, *tranquillitas ecclesiae*, *totius ecclesiae tutamen*, *necessitas et utilitas regni*, k tome pojam tiranije, koja je poistovjećena s *oppressio ecclesiarum*. Prvi put u povijesti Franačke razvio se formalni kazneni postupak protiv tiranskog kralja, sasvim u smislu crkvenog prava na otpor.²³

Međutim, nastojanja crkve oko jedinstva carstva počivaju samo djelomično na teoretskoj predodžbi o jednoj *civitas dei*. Korijen takvog stava moramo tražiti u još jednom smjeru. Crkvena dobra i položaji bili su ugroženi od svjetovnih velikaša. Stoga je crkva trebala iz ovog materijalnog razloga samo jedno carstvo i samo jednog, i to jakog vladara, kojem bi se podredila i pod čiju zaštitu bi se htjela staviti. Osim toga, dioba carstva provodila se do tada bez obzira na crkvena dobra i dijeceze. U doba Karla Velikog počivala je crkvena administrativna uprava stvarno u Karlovim rukama. On je slobodno postavljao na najviša mjesta biskupe i opate. On je prisvojio upravu nad crkvenim posjedom, tako da je razlika između kraljevog i crkvenog posjeda posve iščezla.²⁴ Uzme li se oboje zajedno, tj. kraljevo samostalno postavljanje na mjesta crkvenih dostojanstvenika i upravljanje nad posjedom, i podsjeti li se da nije bilo nikakvog oštrog razgraničenja kraljevih od crkvenih posjeda, nego da su se oni stapali u pojam nedjeljivog fiskusa kojim je raspolagao kralj, tada biva razumljiv strah crkve pred jednom novom diobom carstva.

Na političkom polju stekla su visoka duhovna lica u vrijeme Karla Velikog položaj s više utjecaja nego prije. Kada je Karlo 802. reorganizirao instituciju redovnih kraljevih izaslanika, koja,

²³ W. Schlesinger, »Karolingische Königswahlen«. *Beiträge*, str. 98.

²⁴ Hans v. Schubert, *Geschichte der christlichen Kirche im Frühmittelalter*. 2 bde., 1917—1921, str. 365—6.

bit će, potječe već od početka njegova vladanja, time što je primjerno svojoj višoj carskoj moći uzimao izaslanike ne više samo iz redova vazala nego i od visokih crkvenih ljudi, bila je visokom kleru i formalno povjerena jedna nova važna politička funkcija. Nadbiskupi i biskupi postali su tako redovni članovi centralne vlade.²⁵ Kad bi centralna vlada podjelom carstva nestala, došao bi također u pitanje taj visoki politički položaj crkve.

Plemići su začinjavali drugu struju pri donošenju *ordinatio*. Oni su nastojali da ponovno zadobiju utjecaj koji su, očito, za vrijeme Karla u velikoj mjeri izgubili. Među plemićima glavnu riječ imalo je plemstvo iz zapadnog dijela carstva. Plemstvo nije ostavilo pisane podatke o svojim stavovima, te o tome ne možemo mnogo znati.²⁶ Međutim, interesi plemstva bili su mnogo bolje čuvani starom tradicijom, što nije bio slučaj s interesima crkve. Unutar plana o jedinstvu carstva postojao je zahtjev za jedinstvom novca, mjerâ i utega. Kratko nakon donošenja *ordinatio* stari propisi o jedinstvu mjera i novca obnovljeni su i počeli su se strože provoditi. U dokumentu od 11. XI 817. kaže se da se ne smije »upotrebljavati ni jedan drugi novac osim jednog, koji svi u svem carstvu treba da upotrebljavaju prema odredbi, kako je ona sadržana u *capitulima*, koju smo mi o tome bili donijeli...«²⁷ Grofovima koji suprotno čine prijeti gubitak službe i zapovijeda im se povlačenje krivog novca. Da velikaši kuju vlastiti novac smatralo se do tada više ili manje normalnim. Postojale su i druge posebne mjere u zakonodavstvu i upravi usmjerene na učvršćenje jedne vlasti, koje su svakoga, osim vladara, stavljale u podanički, podređeni položaj.²⁸

Schieffer tvrdi da se također i u krugu visokoplemićkih obitelji, vezanih posjedom, službama i lenima sa čitavim carstvom, moglo naći pristaša *ordinatio*.²⁹ On ne navodi imena, ali držim da je pri tom mislio na Hugoa od Toursa, Matfrieda od Orleansa, Agobarda od Lyona i Ebboa od Reimsa. To su ljudi koji su u čitavom kasnijem periodu borbe između Ludovikovih sinova ostali vjerni Lotaru. Ali, ako se pretpostavi da Lotar nije iz uvjerenja, nego iz vlastite koristi bio pristaša *ordinatio*, za koju tezu govori njegovo nedosljedno držanje u sukobu s braćom, onda se moramo pitati da li su i spomenuti velikaši bili stvarni pristaše *ordinatio*. Sam Schieffer na jednom drugom mjestu, kad govori o tome da se aristokrati nisu 817. suprotstavili *ordinatio*, barem ne uspješno,

²⁵ *Ibid.* str. 353.

²⁶ Schlesinger, »Karolingische Königswahlen«. *Beiträge*, str. 97.

²⁷ citirano prema Faulhaberu, *n. dj.* str. 26.

²⁸ *Ibid.* str. 26.

²⁹ Th. Schieffer, *n. dj.* str. 8.

kaže: »Dinastičko-aristokratski nosioci materijalne moći dali su se 817. dijelom povući, a dijelom prijeći, a da tim putem nisu pošli iz unutrašnjeg uvjerenja i odlučnosti«. ³⁰

Novo — teokratsko — shvaćanje vladanja, koje ipak nije nikada bilo u karolinškom carstvu do te mjere ostvareno kao u Bizantu, ³¹ odrazilo se također i u pitanju izbora vladara. Vladareva riječ bila je sada kod izbora novog vladara odlučujuća. On je bio taj koji je znao božju volju. Izbor je sveden na puku formalnost. ³² Kod izbora Ludovikovog nasljednika, po odlukama protivnim pravilu iz 806, a koje govore da za vladara treba da bude izabrana samo jedna osoba, izborom je trebalo odrediti još samo to koji će među zakonitim Ludovikovim sinovima biti car poslije očeve smrti. Schlesinger dokazuje da je i ovu odluku donio sam car sa svojim najužim savjetnicima. Utjecanje svjetovnih velikaša na odluku od 817. da vlast nad čitavim carstvom ostaje Lotaru, ne može se prema Schlesingeru smatrati vjerojatnim. Na koji je način bila isključena struja koja se zauzimala za diobu, nije jasno, jer se spominje da je izbor izvršen jednodušno. Rješenje se mora tražiti u tom smjeru što je izbor bio već samo stvar forme, budući da je još za vrijeme priprema bilo odlučeno da neće doći do diobe. ³³ Odstupa se od običaja prema kojem se novi vladar birao između sve djece i braće dotadašnjeg kralja; po *ordinatio imperii* on bi trebao da bude biran samo između zakonitih carevih sinova i po postupku kojim je izabran Lotar — božjom voljom, zapravo odlukom cara i njegovih najužih savjetnika. Za potkraljevine važi isti princip i nigdje se neće davati prednost stričevima pred nećacima. Oni će dolaziti u obzir samo u slučaju pomanjkanja legitimnog sina. Podjela *potestas* je zabranjena i razumljivo je ispuštanje izraza *hereditas* koji je još važio u *divisio regni* iz god. 806. Schlesinger ističe kako se upravo zato naglašava da će izbor označiti onoga *quem Dominus voluerit*. Htjelo se očito izbjeći privid nasljeđivanja po baštinskom pravu. Pri određivanja nasljednika radilo se dakle o izboru, a ne o biranju. Međutim, postavlja se pitanje zašto *ordinatio* ništa ne predviđa za slučaj da samo jedan od Lotarevih sinova preživi. Da li bi izbor trebao u tom slučaju uopće da postoji? Schlesingerovo objašnjenje, da bi to moglo biti neugodno za sina o kojem bi se radilo, čini se neuvjerljivo. Jedno izgleda nesumnjivo: dok je izbor jednog sinovljevog sina 806. važio ne kao alternativno rješenje, sada je izbor trebao nešto da znači samo u tim slučajevima. U slučaju da se projekt iz 806. proveo,

³⁰ *Ibid.* str. 10.

³¹ E. Ewig, *n. dj.* str. 66.

³² Schlesinger, »Karolingische Königswahlen«. *Beiträge.*

³³ *Ibid.*, str. 99—100.

izbor bi služio tome da se ostane pri postojećoj diobi, tj. da se spriječi daljnje cijepanje carstva, a isto tako i ponovna spajanja.³⁴ *Ordinatio* zabranjuje diobu, pa se mijenja i karakter izbora.

*

Novija istraživanja razmjerno se rjeđe bave uzrokom neuspjeha *ordinatio imperii* nego što bi se to moglo očekivati. Starija historiografija je općenito gledala taj neuspjeh u Ludovikovoju slabosti ili u utjecaju njegove žene Judite na njega. Iz novije historiografije može se spomenuti Schieffera, koji kaže da su ideje sadržane u *ordinatio imperii* zastupali teoretičari bez vlastitog političkog iskustva i stoga su bile pristupačne samo uskoj duhovnoj eliti.³⁵ Misli se na svećenstvo. Ovakvo objašnjenje ne može, niti pretendira na to da bude potpuno.

Povijest se obično odvija po zakonima praktičnog života, a rjeđe po zamišljenim idejama, te ideje ostaju u idealnim sferama, naročito onda kad za ostvarenje trebaju visoko razvijenu državničku svijest, materijalno odricanje i etičke pretpostavke. *Ordinatio* je zahtijevala sve to, i od početka je bila osuđena na neuspjeh. Provođenje *ordinatio* i osiguranja jedinstva carevine značilo je za plemiće sputavanje njihove moći, a za Ludovikove sinove, osim za Lotara, čak i gubitak vlasti. Otpor plemstva, nezadovoljnog iz istih razloga još iz vremena Karla Velikog, ubrzo se pojavio. Osim ustanka Bernarda od Italije, može na to ukazati i činjenica da je car dao 821. ponovo oglasiti *ordinatio* sa zahtjevom da je plemstvo uz zakletvu primi.³⁶ Otpor protiv *ordinatio* dolazio je bez sumnje sa strane onih koji su branili franačku tradiciju. Po svemu sudeći, otpor nije bio beznačajan. Jak i opasan postao je međutim onda kada je carica Judita počela tražiti baštinski dio za svoga sina Karla, rođenog poslije donošenja *ordinatio*. To je bio odlučujući povod, premda ni u kom slučaju jedini uzrok za dugogodišnje ratovanje protiv, odnosno za *ordinatio imperii*.

Usprkos nemogućnostima ostvarenja *ordinatio*, mogli bismo zaključiti sa Schiefferom da je zapadna Evropa kroz *ordinatio* došla blizu tome da se osim religiozno-kulturnog zajedništva stvori i političko jedinstvo.³⁷ *Ordinatio imperii* je istovremeno pokazala i svu nemogućnost toga. Taj »red« nosio je u sebi klicu raspada čitavog djela.³⁸

³⁴ *Ibid.*, str. 101—102.

³⁵ Schieffer, *n. dj.* str. 10.

³⁶ Faulhaber, *n. dj.* str. 37.

³⁷ Schieffer, *n. dj.* str. 8.

³⁸ Th. Mayer, *n. dj.* str. 472.

Daljnje studiranje ovog problema trebalo bi biti usmjereno na istraživanje novih ekonomskih stanja franačkih plemića i crkvenih dostojanstvenika koja su nastala osvajanjima Karla Velikog i širenja franačke države. Tada bi se možda moglo s većom sigurnošću odgovoriti na pitanje, zašto su upravo u vrijeme nakon Karla sazele osnove za razumijevanje učenja o državi iz kasne antike, kao i težnja da se jedna *civitas dei* ostvari.

T. Ganzl-Aras: EINIGE NEUE FRAGEN IN BEZUG AUF
DIE »ORDINATIO IMPERII« AUS DEM JAHRE 817

Zusammenfassung

Die Bestrebungen der fränkischen Herrscher zur Einheit des Staates und Wahrung des inneren Friedens fanden ihren vollen Ausdruck in der Schrift »ordinatio imperii« Ludwigs des Frommen (817). Die neuen Auslegungen über Ludwigs Herrschaft gehen den Weg einer vollkommenen Affirmation seiner Regierung und bezeichnen sein Zeitalter — mindestens bis zum J. 824- als den Höhepunkt der karolingischen Macht.

Der »ordinatio imperii« gemäss kann die Regierung nur auf die legitimen Söhne eines Herrschers übergehen, während das Land unter allen anderen Söhnen aufgeteilt werden kann. Das bedeutet — auch vom formalen Standpunkt aus gesehen — den Bruch mit der germanischen Tradition, Regierung und Land gleichmässig unter die Söhne und Brüder eines Herrschers aufzuteilen. Der bisherige Begriff, dass Nachfolge und Erbschaft eine Einheit bilden, ändert sich und es beginnt die Unterscheidung zwischen Nachfolge und Erbschaft.

Nach der Kaiserkrönung Karls des Grossen wird das »Imperium« als ein Amt betrachtet, dessen heilige Pflicht die Sorge um die christliche Welt zu sein hat. Die Regierung ist ein »Ministerium« geworden, und der Herrscher ist für die Führung dieses Amtes, bzw. dieses »Ministeriums« allein Gott verantwortlich. Damit kommt man zu den Prinzipien der spätantiken Auffassung einer »civitas dei«. Diese Änderung hat auch in der Titulierung des Herrschers ihren Ausdruck gefunden.

Der christliche Universalismus Karls des Grossen und Ludwigs des Frommen war fränkisch-christlich. Er erwuchs aus dem fränkischen Königtum und aus der politischen Tatsache, dass das fränkische Königtum fast die ganze westliche Welt umfasste. Hier liegt die Wurzel des Streites zwischen dem Papst und dem Kaiser.

Die Kirche war sehr um ihre innere Einheit bestrebt und führte deshalb eine Reform (insbesondere die Klosterreform) durch. Darüber wurde auf der gleichen Synode verhandelt, auf der auch die »ordinatio imperii« beschlossen wurde. Die Kirche war wegen ihrer Güter und einflussreichen politischen Stellung an der Einheit des Reiches lebhaft interessiert, und die Geistlichen, als Hauptanhänger der »ordinatio« traten auch dafür ein, während die Adligen im grossen ganzen dagegen waren. Das war der Grund, warum die ältere Historiographie die Überordnung der Kirche über den Staat zur Zeit Ludwigs gesehen hat. Der Misserfolg der »ordinatio« aber zeigt, dass die Kirche nur ein Schutzmittel gegen die erstarkten Mächtigen zu finden suchte.

Hier wird auch das Problem des Miteinanders, der gegenseitigen Beziehungen geistlicher und weltlicher Macht berührt, das aber erst zur Zeit Ludwigs des Frommen zum Problem wurde, die Frage der Änderung im Wahlakt des künftigen Kaisers erörtert und eine Betrachtung der kaiserlichen Stellung gegeben.

Diese Arbeit möchte darauf hinweisen, dass die Ursache des Aktenbeschlusses über die Reichseinrichtung, der Misserfolg der Durchführung dieser Akte und manche anderen Fragen, die sich auf die »ordinatio« beziehen, in den wirtschaftlich-gesellschaftlichen Veränderungen zu suchen sind, die bei den Franken durch die lang andauernden Eroberungszüge ihrer Könige, in erster Linie Karls des Grossen, durch seine Kaiserkrönung und durch die Ausdehnung und Bereicherung des fränkischen Staates entstanden.